

Psihologia inteligenței

Psiholog și epistemolog de renume mondial; director al Centrului Internațional de Epistemologie Generală din Geneva; autor al unei teorii genetice a dezvoltării psihice, în strânsă legătură cu căutările în domeniile logicii, semioticii și epistemologiei, Jean PIAGET (1896-1980) își consacră cea mai mare parte a cercetărilor studierii psihologiei copilului.

Jean PIAGET

Psihologia inteligenței

*Traducere din franceză
de Dan RĂUTU*

 CARTIER polivalent

CARTIER®

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@go.ro

www.cartier.md

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@go.ro

Chișinău: bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, sectorul Ciocana. Tel.:34 64 61.

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții Ciocana, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel.: 34 64 61.

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel./fax: 24 10 00.

Librăria Vărul Shakespeare, str. Șciusev, nr. 113, Chișinău. Tel.: 23 21 22.

Colecția *Cartier polyvalent* este coordonată de Gheorghe Erizanu

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta seriei: Vitalie Coroban

Coperta: Vitalie Coroban

Design: Marina Fusa

Tehnoredactare: Marina Fusa

Prepress: Editura Cartier

Tipar: Combinatul Poligrafic (nr. 81186)

Jean Piaget

LA PSYCHOLOGIE DE L'INTELLIGENCE

© Armand Colin, Paris, 1967, 1998.

Septième édition

Jean Piaget

PSIHOLOGIA INTELIGENȚEI

Ediția I, martie 2008

© Cartier, 2008, pentru prezenta versiune românească.

Această ediție a apărut în 2008 la Editura Cartier, într-un tiraj de 781 de exemplare. Toate drepturile rezervate. Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Piaget, Jean

Psihologia inteligenței / Jean Piaget; trad. : Dan Răutu; cop. : Vitalie Coroban. – Ed. a 3-a. – Ch. :

Cartier, 2008 (Combinatul Poligr.). – 204 p. – (Col. „Cartier polyvalent”).

ISBN 978-9975-79-464-0

CZU 159.92:316.6

P 64

Prefață

O carte despre „psihologia inteligenței” ar putea să acopere o jumătate din domeniul psihologiei. Paginile ce urmează se limitează să schițeze un punct de vedere, acela al constituției „operațiilor”, și să-l situeze, într-un mod cât mai obiectiv, în ansamblul punctelor de vedere care au fost susținute. La început va fi vorba despre caracterizarea rolului inteligenței, în ceea ce privește procesele adaptative în general (cap. I), apoi de a arăta, printr-un examen al „psihologiei gândirii”, că actul inteligenței constă în esență în „gruparea” operațiilor potrivit anumitor structuri definite (cap. II). Concepută astfel, ca forma de echilibru spre care tind toate procesele de cunoaștere, inteligența ridică problema raporturilor sale cu percepția (cap. III), cu deprinderea (cap. IV), cât și problemele dezvoltării (cap. V) și ale socializării sale (cap. VI).

În pofida abundenței și a valorii lucrărilor cunoscute, teoria psihologică a mecanismelor intelectuale se află de abia la primii săi pași și abia începem să întrezărim gradul de precizie pe care ea l-ar putea atinge. Tocmai acest sentiment, de cercetare în curs, am încercat să-l exprim.

Acest volumaș cuprinde substanța prelegerilor pe care am avut cinstea să le țin în 1942 la „Collège de France”, într-o vreme când cadrele universitare simțeau nevoia de a-și afirma solidaritatea în fața violenței și fidelitatea lor față de va-

lorile permanente. Mi-ar fi greu, rescriind aceste pagini, să uit primirea pe care a făcut-o auditoriul, cât și contactele pe care le-am avut, în acea vreme, cu profesorul meu P. Janet și cu prietenii mei H. Pierron, H.Wallon, P. Guillaume, G. Bachelard, P. Masson-Ourset, M. Mauss și atâția alții, după cum n-aș putea să-l uit pe scumpul meu I. Meyerson, care „rezista” în altă parte.

J. P.

Partea I. **NATURA INTELIGENȚEI**

Capitolul 1. **Inteligență și adaptare biologică**

Orice explicare psihologică sfârșește, mai devreme sau mai târziu, prin a se sprijini pe biologie sau pe logică (sau pe sociologie, care însă, în ultimă instanță, la rândul ei, ajunge la aceeași alternativă). Pentru unii, fenomenele mentale nu devin inteligibile decât dacă sunt raportate la organism. Acest fel de a gândi se impune, în adevăr, în studiul funcțiilor elementare (percepție, motricitate etc.) de care depinde inteligența, la începuturile sale. Dar nu vedem în niciun chip ca neurologia să ne poată explica de ce 2 și cu 2 fac 4, și nici de ce legile deducției se impun spiritului nostru cu necesitate. De aici, a doua tendință, care constă în a considera ca ireductibile raporturile logice și matematice și în a reduce, la analiza acestora, analiza funcțiilor intelectuale superioare. Numai că problema este de a ști dacă logica, concepută ca un domeniu care scapă încercărilor de explicare ale psihologiei elementare, poate, în schimb, să explice, legitim, câte ceva din experiența psihologică, ca atare. Logica formală sau logistica constituie pur și simplu axiomaticele stărilor de echilibru ale gândirii, iar știința reală, care corespunde acestei axiomatice, nu este altceva decât însăși psihologia gândirii. Sarcinile fiind astfel distribuite, psihologia inteligenței trebuie să continue, desigur, să țină seama de descoperirile logice, dar

acestea nu vor izbuti niciodată să dicteze psihologiei soluțiile ei proprii : ele se vor limita să-i pună probleme.

Așadar, trebuie să pornim de la această natură dublă – biologică și logică – a inteligenței. Cele doua capitole care urmează au drept scop să delimiteze aceste probleme prealabile și, în special, să reducă la cea mai strânsă unitate posibilă, în stadiul actual al cunoștințelor, aceste două aspecte fundamentale, dar ireductibile în aparență, ale vieții, pe care o are gândirea.

Situarea inteligenței în organizarea mentală. – Orice conduită, fie că este vorba despre un act desfășurat în exterior, fie de unul interiorizat în gândire, se prezintă ca o adaptare sau, mai bine zis, ca o readaptare. Individul nu acționează decât atunci când echilibrul dintre mediu și organism este rupt pentru moment, iar acțiunea tinde să restabilească acest echilibru, adică tocmai să readapteze organismul (C l a p a - r e d e). O „conduită” este, deci, un caz particular de schimb între lumea exterioară și subiect, dar, spre deosebire de schimburile fiziologice, care sunt de ordin material și presupun o transformare internă a corpurilor prezente, „conduitele” studiate de psihologie sunt de ordin funcțional și se efectuează la depărtări din ce în ce mai mari în spațiu (percepție etc.) și în timp (memorie etc.), precum și după traiectorii din ce în ce mai complexe (reveniri, oculuri etc.). Conduita, astfel concepută, în termeni de schimburi funcționale, presupune, la rândul ei, două aspecte esențiale și strâns interdependente: un aspect afectiv și unul cognitiv.

S-a discutat mult despre relațiile dintre afectivitate și cunoaștere. După P. J a n e t , trebuie să facem distincție între „acțiunea primară”, sau relația dintre subiect și obiect (inteligenta etc.), și „acțiunea secundară”, sau reacția subiectului față de propria sa acțiune. Această reacție, care formează sen-

timentele elementare, constă în reglări ale acțiunii primare și asigură debitarea energiilor interioare disponibile. Ni se pare însă că, alături de aceste reglări, ce determină efectiv energetica sau economia internă a conduitei, trebuie să rezervăm un loc acelor care dirijează finalitatea sau valorile conduitei, iar asemenea valori caracterizează un schimb energetic, sau economic, cu mediul exterior. După Claparede, sentimentele conferă conduitei un scop, în timp ce inteligența se limitează să-i ofere mijloacele („tehnica”). Dar există o înțelegere a scopurilor ca mijloace, iar aceasta schimbă neîncetat finalitatea acțiunii. În măsura în care sentimentul dirijează conduita, atribuind o valoare scopurilor ei, trebuie să ne mărginim deci a spune ca el furnizează energiile necesare acțiunii, în timp ce cunoașterea îi imprimă o structură. De unde soluția propusă de psihologia denumită a Formei: conduita presupune un „câmp total”, cuprinzând subiectul împreună cu obiectele, iar dinamica acestui câmp constituie sentimentele (Lewin), în timp ce structurarea lui este asigurată de percepții, motricitate și inteligență. Vom adopta o formulă analoagă, precizând însă ca nici sentimentele, nici formele cognitive nu depind exclusiv de „câmpul” actual, ci și de întreaga istorie anterioară a subiectului activ. Vom spune, deci, pur și simplu, că fiecare conduită presupune un aspect energetic, sau afectiv, și un aspect structural, sau cognitiv, ceea ce reunește de fapt diversele puncte de vedere anterioare.

În adevăr, toate sentimentele constau fie în reglări ale energiilor interne („sentimentele fundamentale” ale lui P. Janet, „interesul” lui Claparede etc.), fie în reglări ale schimburilor de energie cu exteriorul („valorile” de tot felul, reale sau fiduciare, de la „dezirabilitățile” lui E. S. Russell, până la valorile interindividuale sau sociale), însăși voința se poate concepe ca un joc de operații afective, deci energetice,

privind valorile superioare, pe care le face susceptibile de reversibilitate și de conservare (sentimente morale etc.), paralel cu sistemul de operații logice, în raport cu conceptele.

Dar dacă orice conduită, fără excepție, implică astfel o energetică sau o „economie”, care constituie aspectul ei afectiv, schimburile cu mediul, pe care ea le provoacă, comportă, în egală măsură, o formă sau o structură ce determină diversele circuite posibile între subiect și obiect. În această structurare a comportării constă aspectul ei cognitiv. O percepție, un proces de învățare senzorio-motor (deprindere etc.), un act de înțelegere, un raționament etc. structurează, toate, într-un fel sau altul, raporturile dintre mediu și organism. Prin aceasta, ele prezintă o anumită înrudire, care le opune fenomenelor afective. Vom vorbi despre ele (incluzând adaptările senzorio-motorii) ca despre funcțiuni cognitive în accepție largă.

Viața afectivă și viața cognitivă sunt deci inseparabile, deși distincte. Ele sunt inseparabile pentru că orice schimb cu mediul presupune, în același timp, o structurare și o valorizare, ceea ce însă nu înseamnă mai puțin că ele nu ar rămâne distincte, deoarece niciunul dintre aceste două aspecte ale conduitei nu poate fi redus la celălalt. De aceea, nu am putea raționa, nici chiar în domeniul matematicilor pure, fără a încerca anumite sentimente, și invers, nu există afecte fără un minimum de înțelegere sau discriminare. Deci actul de inteligență presupune, el însuși, o reglare energetică internă (interes, efort, îndemânare etc.) și externă (valoarea soluțiilor căutate și a obiectelor la care se aplică această căutare), dar aceste două reglări sunt de natură afectivă și rămân comparabile cu orice alte reglări de acest ordin. Reciproc, elementele percepitive sau intelectuale, pe care le găsim în toate manifestările emoționale, interesează viața cognitivă ca orice altă reacție perceptivă sau intelectuală. Ceea ce simțul comun denumește

„sentimente” și „intelență”, considerându-le ca două „facultăți” opuse una alteia, sunt pur și simplu conduite relative la persoane și conduite relative la idei sau lucruri: dar în fiecare dintre aceste conduite intervin aceleași aspecte afective și cognitive ale acțiunii, mereu reunite în fapt și care nu caracterizează câtuși de puțin facultăți independente.

Mai mult, însăși inteligența nu constituie o categorie izolabilă și discontinuă de procese cognitive. Ea nu este, propriu-zis, o structurare printre altele. Ea este forma de echilibru spre care tind toate structurile, a căror formare trebuie căutată începând cu percepția, deprinderea și mecanismele senzorio-motorii elementare. În adevăr, trebuie să ne fie clar că, dacă inteligența nu este o facultate, această constatare negativă atrage o continuitate funcțională radicală între formele superioare ale gândirii și ansamblul tipurilor inferioare de adaptare cognitivă sau motorie: inteligența nu ar putea fi, deci, decât o formă a echilibrului spre care tind acestea. Natural, aceasta nu înseamnă că un raționament constă într-o coordonare a structurilor perceptive, și nici că a percepe se reduce la a raționa inconștient (deși atât prima, cât și a doua teză au fost susținute), deoarece continuitatea funcțională nu exclude deloc diversitatea și chiar eterogenitatea structurilor. Fiecare structură trebuie concepută ca o formă particulară de echilibru, mai mult sau mai puțin stabil, în câmpul său restrâns, și care devine instabil la limitele acestui câmp. Dar aceste structuri, eșalonate pe nivele, trebuie considerate ca succedându-se după o lege de dezvoltare în așa fel ca fiecare dintre ele să asigure un echilibru mai larg și mai stabil proceselor care intervineau încă în cadrul structurii precedente. În felul acesta, inteligența nu este decât un termen generic desemnând formele superioare de organizare sau de echilibru ale structurilor cognitive.

Acest fel de a vorbi se reduce , în primul rând, la a insista asupra rolului capital al inteligenței în viața spiritului și a organismului însuși: cel mai simplu și, în același timp, cel mai durabil echilibru structural al conduitei, inteligența este, în esența ei, un sistem de operații vii și active. Ea este adaptarea mentală cea mai înaintată, adică instrumentul indispensabil al schimburilor dintre subiect și univers, atunci când circuitele lor depășesc contactele imediate și momentane, pentru a atinge relații cuprinzătoare și stabile. Dar, pe de altă parte, chiar acest limbaj ne împiedică să delimităm inteligența, în punctul ei de plecare: ea este un punct de sosire și izvoarele ei se confundă cu acelea ale adaptării senzorio-motorii, în general, iar, dincolo de aceasta, cu izvoarele adaptării biologice înseși.

Natura adaptativă a inteligenței. – Dacă inteligența este adaptare, se cuvine, în primul rând, să o definim pe aceasta. Or, îndepărtând dificultățile limbajului finalist, adaptarea trebuie caracterizată ca un echilibru între acțiunile organismului asupra mediului și acțiunile inverse. Putem numi „asimilare”, folosind acest termen în sensul cel mai larg, acțiunea organismului asupra obiectelor înconjurătoare, în măsura în care această acțiune depinde de conduitele anterioare față de aceleași obiecte sau față de altele analoge. În adevăr, orice raport între o ființă vie și mediul său prezintă acest caracter specific că, în loc să se supună în mod pasiv mediului, ființa îl modifică, impunându-i o anumită structură proprie. Astfel, pe plan psihologic, lucrurile se petrec la fel, numai că modificările cu care avem de-a face nu mai sunt de ordin substanțial, ci exclusiv funcțional, și sunt determinate de motricitate, percepție sau jocul acțiunilor reale sau virtuale (operații conceptuale etc.). Asimilarea mentală este, deci, incorporarea obiectelor în schemele conduitei, aceste scheme

nefiind altceva decât canavaua acțiunilor susceptibile a fi repetate în mod activ.

La rândul lui, mediul acționează asupra organismului și putem denumi această acțiune inversă, așa cum obișnuiesc biologii, „acomodare”, înțelegând că ființa vie nu suferă niciodată reacția în sine a corpurilor înconjurătoare, ci că ea își modifică simplu ciclul asimilator, acomodându-l acestor reacții. Pe plan psihologic regăsim același proces, în sensul că presiunea lucrurilor duce întotdeauna nu la o supunere pasivă, ci la o simplă modificare a acțiunii îndreptate asupra lor. Acestea fiind zise, putem defini adaptarea ca un echilibru între asimilare și acomodare sau, cu alte cuvinte, un echilibru al schimburilor dintre subiect și obiecte.

Or, în cazul adaptării organice, aceste schimburi, fiind de natură materială, presupun o interpenetrație a cutărei părți a corpului viu și a cutărui sector al mediului exterior. Viața psihologică, dimpotrivă, începe – cum am văzut – cu schimburile funcționale, adică în punctul în care asimilarea nu mai alterează sub raport fizico-chimic obiectele asimilate, ci le încorporează doar formelor de activitate proprie (și în care acomodarea doar modifică această activitate). Se înțelege, deci, că interpenetrării directe a organismului cu mediul i se supra-pun, odată cu viața mentală, schimburi mediate între subiect și obiecte, care se efectuează la distanțe spațio-temporale tot mai mari și după traiectorii tot mai complexe. Întreaga dezvoltare a activității mentale – începând cu percepția și deprinderea, reprezentarea și memoria, până la operațiile superioare ale raționamentului și ale gândirii formale – este, astfel, în funcție de această distanță în treptată creștere a schimburilor, deci a echilibrului dintre o asimilare a realităților, din ce în ce mai depărtate, la acțiunea proprie, și o acomodare a acestei acțiuni la realitățile respective.